

**AI กับการให้คำปรึกษานิติกรรมสัญญา: กรณีศึกษา
กฎหมายไทยเปรียบเทียบกับกรอบกฎหมาย AI ในสหภาพยุโรป
AI And Contract Advice: A Comparative Case Study AI Legal
Framework In The European Union**

ภัสชนันณ์ มาลีณี¹

Phatsanan malinee

คณะนิติศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ
Faculty of Law, Master of Laws Program, Thaksin University
Corresponding author E-mail: Patsanan.hana@gmail.com

ณฐมน ทองมี²

Nathamon Tongmee

คณะนิติศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ
Faculty of Law, Master of Laws Program, Thaksin University
Corresponding author E-mail: Nathamon6509@gmail.com

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรี, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

² อาจารย์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

นิสา เล้าะแล๊ะ³

Nisa Lohleh

คณะนิติศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ

Faculty of Law, Master of Laws Program, Thaksin University

Corresponding author E-mail: nisalohleh@gmail.com

โสภิตา ทองรัก⁴

Sopita Thongrak

คณะนิติศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ

Faculty of Law, Master of Laws Program, Thaksin University

Corresponding author E-mail: sopitamaprang2546@gmail.com

อิบนีอับบาส บินดูเหล็ม⁵

Aipniapbat Bindulem

คณะนิติศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ

Faculty of Law, Master of Laws Program, Thaksin University

Corresponding author E-mail: Aibneeabbas1988@gmail.com

³ นักศึกษาระดับปริญญาตรี, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

⁴ นักศึกษาระดับปริญญาตรี, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

⁵ นักศึกษาระดับปริญญาตรี, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ฮาดีษ มรรคาเขต⁶

Hadis Mankaket

คณะนิติศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ

Faculty of Law, Master of Laws Program, Thaksin University

Corresponding author E-mail : hadis052546@gmail.com

วันที่รับบทความ	วันที่ได้รับบทความฉบับแก้ไข	วันที่ตอบรับบทความ
(Received)	(Revised)	(Accepted)
14 พฤศจิกายน 2568	14 ธันวาคม 2568	21 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษากรอบกฎหมายไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันในเรื่องที่เกี่ยวกับ AI และการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดทำนิติกรรมสัญญาโดยทำการเปรียบเทียบแนวทางการกำกับดูแลกับกรอบกฎหมาย EU AI Act ของสหภาพยุโรป เนื่องจากในปัจจุบัน AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในด้านต่างมากมาย รวมไปถึงด้านกฎหมายด้วย ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการทำงานได้ แต่อย่างไรก็ตาม AI ก็ได้ทำให้เกิดช่องว่างเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายและความรับผิดชอบด้วยเช่นกัน หากเกิดความผิดพลาดในการให้คำปรึกษาทางกฎหมาย ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายไทยยังไม่เพียงพอและไม่มีกฎหมายที่รองรับเฉพาะเจาะจง สำหรับในกรณีการใช้ AI ในการให้คำปรึกษาด้านกฎหมายหรือร่างนิติกรรมสัญญา เนื่องจากกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันขาดบทบัญญัติเฉพาะที่กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน ซึ่งต่างจากสหภาพยุโรปที่มีกฎหมายเฉพาะและใช้แนวทาง “อิงตามความเสี่ยง” (Risk-based approach) ที่มีกระบวนการชัดเจนจากการศึกษาผู้เขียนเห็นด้วยที่ประเทศไทยกำลังจะออกกฎหมายเฉพาะว่าด้วยการกำกับดูแล AI โดยใช้แนวคิด “risk-based” ตามแนวทางของสหภาพยุโรป และขอเสนอแนะว่าให้เร่ง

⁶ นักศึกษาระดับปริญญาตรี, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ดำเนินการ และกำหนดให้ AI ที่ให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย โดยเฉพาะด้านนิติกรรมสัญญา เป็น AI ที่มีความเสี่ยงสูง เพื่อให้เกิดการกำหนดความรับผิดชอบที่ชัดเจน โปร่งใส และเป็นธรรมใน กระบวนการตามกฎหมาย

คำสำคัญ : ปัญญาประดิษฐ์ ; นิติกรรมสัญญา ; กรอบกฎหมาย

Abstract

This academic article aims to study the current Thai legal framework regarding AI and contract drafting advice, comparing the regulatory approach with the EU AI Act framework. This is because AI currently plays a significant role in many areas, including law, where it can improve efficiency and speed. However, AI also creates gaps in legal status and liability. If errors occur in legal advice, the study found that Thai law is insufficient and lacks specific provisions to clearly define the scope of liability. This differs from the European Union, which has specific laws and uses a "risk-based approach" with clear processes. Based on the study, the author agrees that Thailand is about to enact specific legislation on AI regulation using a "risk-based" approach in line with the European Union. The author recommends accelerating this process and classifying AI that provides legal advice, particularly in contract law, as high-risk AI to ensure clear, transparent, and fair liability determination in legal proceedings.

Keywords: Artificial Intelligence, Contracts, Legal Framework

บทนำ

ในปัจจุบัน ปัญญาประดิษฐ์ AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างไม่เคยมีมาก่อน ตั้งแต่การใช้งานในชีวิตประจำวันไปจนถึงการเป็นเครื่องมือสำคัญในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการค้าในเชิงธุรกิจพาณิชย์ ด้านการแพทย์ ด้านระบบเครือข่าย และด้านประมวลผลข้อมูล เป็นต้น (Khamphiranon, 2021) เนื่องจากความสามารถที่รวดเร็วและการวิเคราะห์ข้อมูลที่แม่นยำ ทำให้ปัญญาประดิษฐ์ AI เปรียบเสมือนจักรกลอัจฉริยะที่สามารถทำหน้าที่แทนมนุษย์ได้ (Phaendin, 2021)

นอกจากด้านดังกล่าวแล้ว ปัญญาประดิษฐ์ AI ยังเข้ามามีบทบาทในแวดวงกฎหมาย ด้วย โดยช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทบทวนเอกสาร ค้นหาข้อมูลทางกฎหมาย การคาดการณ์ผลคดีอย่างแม่นยำ และที่สำคัญในเรื่องการให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย เช่น การร่างสัญญา การตรวจสอบความถูกต้องของเงื่อนไข และการบริหารจัดการสัญญา เป็นต้น เพื่อช่วยลดภาระของนักกฎหมายในการจัดทำเอกสารซ้ำซาก เพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการทางกฎหมาย และอำนวยความสะดวกให้กับทั้งนักกฎหมายและคู่สัญญา (Butrin, 2018) อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของปัญญาประดิษฐ์ AI ในแวดวงกฎหมาย ได้ก่อให้เกิดคำถามเชิงกฎหมายที่สำคัญมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสถานะทางกฎหมายของ AI หรือความรับผิดชอบหากเกิดความเสียหาย ซึ่งประเด็นเหล่านี้คือความท้าทายใหม่ที่ประเทศไทยจำเป็นต้องพิจารณาอย่างจริงจัง (Phra Kru Samuh Thong Thitapanyo [Butdee], 2025)

ในต่างประเทศหลายประเทศเริ่มออกข้อบังคับและแนวปฏิบัติเพื่อควบคุมการใช้ AI ให้สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรมแล้ว โดยองค์กรที่มีความก้าวหน้าอย่างเช่น สหภาพยุโรป (European Union - EU) ได้ออกกฎหมายที่ครอบคลุมสำหรับ AI คือ "The EU Artificial Intelligence Act : EU AI Act" ที่ได้รับการอนุมัติและมีผลบังคับใช้แล้ว โดยใช้แนวทาง "อิงตามความเสี่ยง" เป็นต้น (Chalayannawin, 2022) ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ AI มาทดแทนบทบาทของนักกฎหมาย แต่ใช้เป็นเครื่องมือเสริมให้ทำงานได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และแม่นยำมากขึ้น สำหรับการทำนิติกรรมสัญญานั้นเอง

และท้ายที่สุดบทความนี้จะนำเสนอข้อเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยในการกำกับดูแลและส่งเสริมการใช้ AI อย่างปลอดภัยในกระบวนการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับนิติกรรมสัญญา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการสนับสนุนกระบวนการให้คำปรึกษาด้านนิติกรรมสัญญา
2. เพื่อเปรียบเทียบกรอบกฎหมายของไทยกับ EU AI Act โดยศึกษาความเพียงพอของกฎหมายไทยในปัจจุบัน
3. เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการกำกับดูแล AI ด้านกฎหมายในประเทศไทย นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม

เนื้อหา

แนวคิดที่ถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของปัญญาประดิษฐ์เกิดขึ้นตั้งแต่ยุคสมัยอริสโตเติล (Aristotle) โดยได้แบ่งแยกความแตกต่างระหว่างมวลสาร (Matter) กับรูปแบบ (Form) ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นพื้นฐานการคำนวณเชิงสัญลักษณ์ จากแนวคิดของอริสโตเติลนี้เองที่ถูกนักคณิตศาสตร์หลายคนได้นำมาสานต่อจนถือว่าแนวคิดของอริสโตเติลเป็นจุดกำเนิดของศาสตร์แขนงนี้ ในศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในช่วงปี 1950s นักวิทยาศาสตร์และนักคณิตศาสตร์เริ่มตั้งคำถามว่าเครื่องจักรหรือคอมพิวเตอร์สามารถมี "ปัญญา" หรือ "ความคิด" ได้หรือไม่ ในช่วงนี้ มีการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานที่ทำให้ AI ก้าวไปข้างหน้า หนึ่งในผู้บุกเบิกที่สำคัญของ AI คือ “Alan Turing” นักคณิตศาสตร์ชาวอังกฤษ ซึ่งเสนอแนวคิด "Turing Test" เพื่อประเมินว่าเครื่องจักรสามารถแสดง พฤติกรรมที่เหมือนกับมนุษย์ได้หรือไม่ ถ้าเครื่องจักรสามารถสนทนากับมนุษย์โดยที่มนุษย์ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าเป็นเครื่องจักรหรือคน นั้นแสดงว่าเครื่องจักรนั้นมี "ความฉลาด" นั่นคือจุดเริ่มต้นที่สำคัญในวิธีการวัดความฉลาดของ AI (Phaendin, 2021) ต่อมาในปี ค.ศ. 1956 “John McCarthy”

นักวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ชาวอเมริกันได้จัดการประชุม วิชาการที่วิทยาลัย Dartmouth ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการของสาขาวิชาปัญญาประดิษฐ์ โดย John McCarthy เป็นผู้บัญญัติคำว่า “Artificial Intelligence” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า AI เป็นแนวทางการพัฒนาทางด้านคอมพิวเตอร์ที่มีกระบวนการคิดที่สมบูรณแบบแทนการคิดของมนุษย์ มีรูปแบบการทำงานที่เฉพาะ ซึ่งสามารถตอบสนองการทำงานที่มากกว่าเป็นเพียงเครื่องจักรกลหรือโปรแกรมทั่วไป โดยการแก้ปัญหา ตัดสินใจ และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ส่งผลให้เครื่องคอมพิวเตอร์มีความฉลาดมากขึ้น สามารถทำงานในระบบที่มีความซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องอาศัยแรงงานจากมนุษย์ แนวคิด “McCarthy” ได้มุ่งเน้นให้เครื่องจักรสามารถเรียนรู้เหตุผลและแก้ปัญหาได้เหมือนมนุษย์ โดยเชิญนักวิจัยจากหลายสาขาร่วมแลกเปลี่ยนความคิด (Rattanaphoka, 2016) จนทำให้เป็นการจุดประกายความคิดให้เกิดการศึกษาวิจัยในแขนงต่างๆ เช่น Neural Network, Automata Theory และ Machine Learning อันเป็นพื้นฐานของปัญญาประดิษฐ์ที่มีการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

การพัฒนาองค์ความรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบัน ทำให้ปัญญาประดิษฐ์นั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากคอมพิวเตอร์ทั่วไป ในแง่ของวิธีการประมวลผลเพื่อหาผลลัพธ์ กล่าวคือ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ทั่วไปนั้น ผู้เขียน โปรแกรมจะเขียนคำสั่งเอาไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน คอมพิวเตอร์จึงประมวลผลไปตามคำสั่งของโปรแกรมอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เมื่อมีข้อมูลถูกป้อนเข้าไปในคอมพิวเตอร์ (Input) โปรแกรมคอมพิวเตอร์ก็จะพยายามค้นหาผลลัพธ์ตามขั้นตอนที่ผู้เขียนโปรแกรมได้กำหนดเอาไว้ ดังนั้นผลลัพธ์ (output) ที่คอมพิวเตอร์นั้นแสดงออกมา จึงมีความแน่นอนและคาดหมายได้ ส่วนโปรแกรมของปัญญาประดิษฐ์นั้นผู้เขียนโปรแกรมจะไม่ได้กำหนดเป้าหมายในการค้นหาผลลัพธ์เอาไว้โดยเฉพาะเจาะจง และไม่ได้กำหนดไว้เป็นขั้นเป็นตอนอย่าง โปรแกรมคอมพิวเตอร์ทั่วไป ดังนั้นในการประมวลผลเพื่อค้นหาผลลัพธ์ของปัญญาประดิษฐ์จะประมวลผลไปตามข้อมูลและประสบการณ์ที่โปรแกรมได้เรียนรู้ หรือค้นหาผลลัพธ์จากความเป็นไปได้จึงทำให้ผลลัพธ์ที่ปัญญาประดิษฐ์แสดงออกมา

นั้นจะมีความไม่แน่นอนและไม่สามารถอธิบายกระบวนการในการค้นหาผลลัพธ์ของปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างชัดเจน (Black box) (Khunthong, 2023)

ในปัจจุบันปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีส่วนสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์มากขึ้นและได้ถูกนำมาใช้ อย่างแพร่หลายในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการคมนาคม อัจฉริยะ ด้านการประมวลผลภาษา ด้านระบบเครือข่าย ด้านการแพทย์หรือสุขภาพ ด้านการค้าเชิงธุรกิจพาณิชย์ ด้านรักษาความปลอดภัย และด้านอื่น ๆ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า AI หรือปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก ซึ่งเปรียบเสมือนจักรกลอัจฉริยะที่สามารถทำหน้าที่แทนมนุษย์ได้หลายๆ อย่างด้วยกัน และเทคโนโลยี AI ยังคงมีการพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อตอบสนองต่อมนุษย์ในการใช้ชีวิตประจำวันให้มากขึ้น

ที่สำคัญ AI ได้เข้ามามีบทบาทในวงการกฎหมายอย่างมีนัยสำคัญโดยช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทบทวนเอกสาร ค้นหาข้อมูลทางกฎหมาย และคาดการณ์ผลคดีอย่างแม่นยำ AI ยังสนับสนุนด้าน e-Discovery และ Compliance โดยช่วยคัดกรองหลักฐานและตรวจจับความเสี่ยงจากกฎหมายใหม่ ๆ นอกจากนี้ Chatbot ที่ให้คำปรึกษาทางกฎหมายก็ถูกนำมาใช้ให้บริการข้อมูลเบื้องต้นกับประชาชนทั่วไป และที่สำคัญในเรื่องของนิติกรรมสัญญา AI ก็ถูกนำมาใช้ในการร่างและตรวจสอบสัญญา ซึ่งระบบสามารถวิเคราะห์เงื่อนไขทางกฎหมาย หรือเสนอแนวทางสำหรับเรื่องนี้ได้ ซึ่งช่วยลดภาระของนักกฎหมายในการจัดทำเอกสารใหม่ทุกครั้ง เพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการทางกฎหมาย และอำนวยความสะดวกให้กับทั้งนักกฎหมายและคู่สัญญา แต่อย่างไรก็ตามประเด็นสำคัญก็คือ ความรับผิดชอบในกรณี AI เกิดความผิดพลาด ผู้ใดจะเป็นผู้รับผิดชอบหรือความผูกพันของสัญญาที่ร่างโดย AI และจะมีผลทางกฎหมายอย่างไร ซึ่งเป็นการยากที่จะพิสูจน์และหาผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนได้

การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาผู้อื่นเกี่ยวกับนิติกรรมสัญญามายถึง การให้ความรู้และความเข้าใจในข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับนิติกรรมสัญญา เพื่อให้บุคคลหรือส่วนงานที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และป้องกันปัญหาหรือข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ตัวอย่างการให้คำแนะนำหรือคำปรึกษา

1) การวางแผนและให้คำปรึกษา ทนายความจะช่วยวิเคราะห์ความต้องการของลูกค้าและอธิบายทางเลือกต่างๆ ในการทำสัญญา รวมถึงสิทธิและหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในส่วนนี้สามารถใช้ AI เข้ามาเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนได้ อย่างไรก็ตามการตัดสินใจในขั้นตอนสุดท้ายยังจำเป็นต้องอาศัยดุลพินิจของมนุษย์ซึ่งไม่อาจแทนที่ได้

2) การจัดทำและตรวจสอบสัญญา ช่วยร่างสัญญาใหม่ หรือตรวจสอบสัญญาที่มีอยู่แล้วว่ามีความถูกต้องตามกฎหมาย ชัดเจน และครอบคลุมประเด็นสำคัญครบถ้วนหรือไม่ ในส่วนการตรวจสอบสัญญาสามารถใช้ AI เข้ามาเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนได้ อย่างไรก็ตาม การจัดทำสัญญานับจริงยังคงจำเป็นต้องให้มนุษย์เป็นผู้พิจารณาเหมือนเดิม

3) การเจรจาต่อรอง เป็นตัวแทนช่วยเจรจาต่อรองเงื่อนไขกับคู่สัญญาอีกฝ่ายเพื่อให้ได้ข้อตกลงที่เป็นธรรมและสมมูล ในส่วนนี้ไม่สามารถใช้ AI เข้ามาสนับสนุนได้ เนื่องจาก AI ไม่สามารถที่จะเข้าใจบริบททางสังคม หรือความรู้สึกในการต่อรองต่อคู่สัญญาอีกฝ่าย

4) การแก้ไขสัญญา ช่วยปรับปรุงหรือแก้ไขข้อความในสัญญาให้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป ในส่วนนี้สามารถใช้ AI เข้ามาเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนได้ โดยเน้นที่การตรวจสอบความผิดพลาดของถ้อยคำในภาษาให้มีความถูกต้องมากขึ้น

5) การรับรองเอกสาร ช่วยดำเนินการรับรองเอกสารตามข้อกำหนดเพื่อให้สัญญามีความถูกต้องและสมบูรณ์ ในส่วนนี้ไม่สามารถใช้ AI เข้ามาสนับสนุนได้ เนื่องจากการรับรองเอกสารเป็นกระบวนการที่กฎหมายกำหนดให้กระทำโดยบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่เท่านั้น

6) การติดตามและบังคับใช้สัญญา หากเกิดปัญหาหรือการละเมิดสัญญา จะช่วยดำเนินการตามกฎหมายเพื่อปกป้องสิทธิของผู้ว่าจ้าง ในส่วนการติดตามผลสามารถใช้ AI เข้ามาเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการแจ้งเตือน และจัดการข้อมูลเบื้องต้นได้ แต่การบังคับใช้สัญญานั้นยังคงเป็นอำนาจหน้าที่ของมนุษย์ตามกระบวนการทางกฎหมาย

ดังนั้น การที่ปัญญาประดิษฐ์สามารถให้คำปรึกษาและร่างรูปแบบสัญญาขึ้นมาได้ โดยการรับข้อมูลจากมนุษย์มาใช้ในการร่างนิติกรรมสัญญา เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าจนสามารถทำหน้าที่แทนนักกฎหมายบางส่วนได้ ในกรณีที่ทนายความเป็นผู้ใช้ AI ในการปรึกษาและยกร่างสัญญานั้น แน่แน่นอนว่าความรับผิดชอบตกอยู่กับทนายความใน

ฐานะผู้ประกอบการวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม หากเป็นบุคคลทั่วไปใช้ AI เองโดยตรง โดยปราศจากผู้เชี่ยวชาญกำกับดูแลเห็นได้ชัดว่า ไม่มีกรอบกฎหมายที่ชัดเจนมารองรับ ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนทางนิติสัมพันธ์ เช่น ความรับผิดชอบเมื่อเกิดข้อผิดพลาด ความเป็นส่วนตัวของข้อมูลผู้ใช้และความน่าเชื่อถือของเอกสารทางกฎหมายที่สร้างโดย AI เป็นต้น เช่นนี้ หากปล่อยให้การใช้งาน AI ดำเนินไปโดยปราศจากกรอบควบคุมอาจก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายที่ซับซ้อนในอนาคต อีกทั้งยังส่งเสี่ยงต่อการสร้างความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรมอีกด้วย

1. การให้คำปรึกษาด้านนิติกรรมสัญญา

ปัญญาประดิษฐ์ AI ได้กลายเป็นเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อชีวิตประจำวันของเรา ด้วยศักยภาพที่โดดเด่นในการประมวลผลข้อมูลจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ AI จึงสามารถยกระดับประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการทำงานที่ซับซ้อนให้สูงขึ้นได้มากนอกจากนี้ ความสามารถของ AI ในการลดข้อผิดพลาดในงานที่ต้องการความแม่นยำสูงยังช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือในหลากหลายสาขา เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลทางการแพทย์หรือการตรวจสอบสัญญาที่ต้องใช้ความละเอียดสูง AI ยังมีข้อได้เปรียบในเรื่องการทำงานได้อย่างต่อเนื่องตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพโดยรวมให้แก่องค์กร นอกจากนี้ ความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลและให้คำแนะนำอย่างเป็นระบบของ AI ยังช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ดีขึ้น และที่สำคัญที่สุดคือ AI ยังเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ช่วยสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ และพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างไม่เคยมีมาก่อน

ในการให้คำปรึกษาด้านนิติกรรมสัญญาปัญญาประดิษฐ์ AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การให้คำปรึกษา การร่างสัญญาเบื้องต้น โดยอาศัยข้อมูลที่คุณให้ ทำให้กระบวนการเริ่มต้นรวดเร็วขึ้น ไปจนถึงการตรวจสอบและวิเคราะห์เอกสารที่ซับซ้อนเพื่อค้นหาข้อผิดพลาดหรือความไม่สอดคล้องกันได้อย่างแม่นยำ และรวดเร็วกว่ามนุษย์ อย่างไรก็ตาม แม้ AI จะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่ชัดเจน โดยเฉพาะในเรื่องที่ต้องใช้ดุลยพินิจของมนุษย์ เช่น การทำความเข้าใจเจตนาที่ซ่อนอยู่ของคุณสัญญาการเจรจาต่อรอง หรือการรับมือกับข้อพิพาทที่ต้องอาศัย

ประสบการณ์ ดังนั้นนักกฎหมายจึงยังคงมีบทบาทสำคัญ ในการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์และการให้คำแนะนำที่ต้องใช้ความเข้าใจเชิงลึกในบริบทเฉพาะทางกฎหมาย

ตัวอย่างกรณีที่ AI ให้คำปรึกษาด้านนิติกรรมนั้น อาจไม่ได้มีให้เห็นโดยตรงในปัจจุบัน แต่มีกรณีตัวอย่างที่สามารถทำให้เห็นปัญหาของ AI ได้อย่างดี ซึ่งจะยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

กรณีนายความใช้ ChatGPT เหตุการณ์นี้เป็นที่รู้จักกันดีในวงการกฎหมายของสหรัฐอเมริกา โดยนายความชื่อ Steven A. Schwartz ได้ยื่นเอกสารต่อศาลแขวงในนิวยอร์ก ซึ่งมีข้อมูลอ้างอิงคดีที่ไม่มีอยู่จริง เขาได้ให้การต่อศาลว่าเขาใช้ ChatGPT เพื่อค้นคว้าข้อมูล โดยไม่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับอีกครั้ง ศาลจึงมีคำสั่งลงโทษ (sanction) นายความคนดังกล่าวในวันที่ 22 มิถุนายน 2023 เนื่องจากกระทำการที่ขาดความรับผิดชอบในฐานะเจ้าหน้าที่ศาล (officer of the court) กรณีนี้กลายเป็นที่พูดถึงอย่างกว้างขวางและเป็นคำเตือนสำคัญสำหรับผู้ใช้อ AI ในวงการกฎหมายทั่วโลก

กรณีการทํานิติกรรมสัญญาอย่างชัดเจนจากคดี Specht v. Netscape Communications Corp. (ค.ศ. 2002) ซึ่งเป็นคดีในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับสัญญาออนไลน์ โดยผู้ใช้ดาวน์โหลดโปรแกรมจากเว็บไซต์ของบริษัท Netscape แต่เงื่อนไขสัญญา (Terms of Use) ถูกแสดงไว้ในลักษณะที่ไม่เด่นชัดและต้องเลื่อนหน้าจอจึงจะเห็น ศาลวินิจฉัยว่าผู้ใช้ไม่อาจถือได้ว่าได้แสดงเจตนายอมรับเงื่อนไขดังกล่าวโดยแท้จริง เนื่องจากไม่ปรากฏว่าผู้ใช้รับรู้หรือเข้าใจสาระสำคัญของสัญญาก่อนการตกลง กรณีนี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้การทำสัญญาจะอาศัยระบบ อัตโนมัติหรือเทคโนโลยีช่วยอำนวยความสะดวกแต่หากคู่สัญญาไม่ได้รับรู้หรือเข้าใจเงื่อนไขสาระสำคัญอย่างเพียงพอ ย่อมส่งผลต่อความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนาที่เป็นหลักพื้นฐานของนิติกรรมสัญญา

จากกรณีตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น มาจากความผิดพลาดของ AI และความไม่รอบคอบของผู้ใช้งานเองด้วย ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าควรที่จะมีกรอบกฎหมายกำหนดเรื่องดังกล่าวไว้ให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาซับซ้อนตามมาในอนาคต

2. กรอบกฎหมายที่ควบคุม AI ในสหภาพยุโรป

สหภาพยุโรป (EU) ซึ่งเล็งเห็นถึงผลกระทบจาก AI จึงได้ตั้งเป้าหมายในการเป็นศูนย์กลางของโลกในด้านเทคโนโลยี AI ซึ่งคณะกรรมการการยุโรปได้เสนอร่างกฎหมาย กำกับเทคโนโลยี AI ที่มีชื่อเรียกว่า Artificial Intelligence Act (EU AI Act) โดยร่างกฎหมายดังกล่าวได้วางรากฐานที่สำคัญให้กับการกำกับดูแลเทคโนโลยี AI ของ EU ด้วยการจัดประเภทให้กับเทคโนโลยี AI ตามระดับความเสี่ยง (Risk-based) จากวัตถุประสงค์ของการใช้งาน ทั้งนี้เพื่อให้ EU สามารถกำหนดมาตรการกำกับดูแลได้อย่างเหมาะสมตามระดับความเสี่ยง โดยการกำกับดูแลภายใต้ร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวมีขอบเขตการใช้บังคับกับประเทศสมาชิก EU ทุกประเทศ และบังคับใช้กับเทคโนโลยี AI ซึ่งอยู่ในตลาด EU หรือที่มีผลจากการใช้งาน กระทั่งถึงประชาชนใน EU รวมถึงใช้บังคับกับกลุ่มดังต่อไปนี้

- 1) ผู้ให้บริการระบบเทคโนโลยี AI (Providers) ซึ่งระบบดังกล่าวอยู่ในตลาด หรือให้บริการอยู่ใน EU โดยไม่คำนึงถึงสถานที่ตั้งของผู้ให้บริการ
- 2) ผู้ใช้บริการ (Users) ของระบบเทคโนโลยี AI ที่อยู่ใน EU
- 3) บุคคลตาม (1) และ (2) ซึ่งไม่ได้อยู่ใน EU แต่ผลจากการใช้งานเทคโนโลยี AI จะเกิดขึ้นใน EU หรืออาจส่งผลกระทบต่อ EU

2.1 นิยามและการแบ่งประเภทเทคโนโลยี AI

ในส่วนของนิยามภายใต้ร่างกฎหมาย EU AI Act นั้น จากการศึกษาพบว่าได้มี การกำหนดนิยามของเทคโนโลยี AI โดยสามารถอธิบายโดยสรุปได้ว่าระบบปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence System) หมายถึง ระบบที่ถูกออกแบบมาให้สามารถทำงานอัตโนมัติ โดยอาศัยข้อมูลมนุษย์หรือเครื่องจักรได้ป้อนให้กับระบบ (inputs) และใช้วิธีการอนุมาน ข้อมูลดังกล่าวเพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่มนุษย์ได้กำหนดเอาไว้ โดยระบบดังกล่าวจะอาศัย การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) หรือวิธีการที่ใช้ความรู้และเหตุผลมาเป็นฐานในการคำนวณ (logic and knowledge based approaches) ทั้งนี้เพื่อให้ระบบสามารถแสดงผลลัพธ์ (outputs) เช่น เนื้อหา (content) การคาดการณ์

คำแนะนำ หรือการตัดสินใจ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตาม สภาพแวดล้อมที่ระบบ AI นั้นได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วย

นอกจากนี้ ร่างกฎหมาย EU AI Act ได้จัดประเภทของเทคโนโลยี AI ตามความเสี่ยงในการใช้งาน ซึ่งสามารถพิจารณาออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1) ระดับที่ 1 ความเสี่ยงที่ยอมรับไม่ได้ (Unacceptable Risk) ได้แก่ ระบบ AI ที่ต้องห้ามในการใช้งาน (Banned) กล่าวคือ ห้ามนำระบบ AI ที่มีความเสี่ยงในระดับนี้เข้าสู่ตลาด EU ห้ามนำออกให้บริการหรือใช้งานใน EU รวมถึงห้ามไม่ให้มีการใช้งานจากภายนอก EU ซึ่งส่งผล กระทบต่อ EU อีกด้วย โดยระบบที่จะเข้าข่ายเป็นระบบ AI ที่ยอมรับไม่ได้นี้ อาจประกอบไปด้วย ระบบ AI ที่มีลักษณะอาทิเช่น

1.1) ระบบ AI ที่บิดเบือนพฤติกรรมของบุคคลอย่างสำคัญในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่กายและจิตใจ หรือ

1.2) ระบบ AI ที่แสวงหาประโยชน์จากความเปราะบางของกลุ่มบุคคล ในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ เช่น ของเล่นเด็กที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ตอบโต้อัตโนมัติกับผู้ใช้งานในลักษณะที่อาจบ่มเพาะให้เด็กเกิดการใช้ความรุนแรงหรือพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของสังคม หรือ

1.3) ระบบ AI ที่ใช้ประกอบกับเทคโนโลยีจดจำใบหน้า (Facial Recognition) ในเวลาจริง (Real time) เพื่อให้คะแนนตามความประพฤติทางสังคม (Social Scoring) โดยอาจมีข้อยกเว้นให้สามารถใช้ระบบดังกล่าวได้เมื่อนำไปใช้ในเรื่องของความปลอดภัยสาธารณะหรือความมั่นคง เป็นต้น

2) ระดับที่ 2 ความเสี่ยงสูง (High Risk) แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่คือ 1) ระบบ AI ที่ถูกออกแบบมาให้ใช้งานเป็นส่วนประกอบด้านความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ (Safety Component of a Products) หรือที่เป็นตัวผลิตภัณฑ์นั่นเอง และ 2) ปัญญาประดิษฐ์

2.1) ระบบ AI ที่ถูกออกแบบมาให้ใช้งานเป็นส่วนประกอบด้านความปลอดภัย ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกฎหมายการปรับประสานของผลิตภัณฑ์หรือที่เป็นตัวผลิตภัณฑ์ ให้เป็นหนึ่งเดียวของสหภาพยุโรป (Union Harmonisation Legislation) ร่าง

กฎหมาย EU AI Act กำหนดให้ระบบ AI ที่ต้องได้รับการประเมินคุณสมบัติในด้านต่างๆ นั้น อาจยกตัวอย่างได้ อาทิเช่น ระบบ AI ในหุ่นยนต์ที่มีความสามารถในการผ่าตัด ระบบที่ใช้เป็นส่วนประกอบด้านความปลอดภัยของเครื่องจักร ของเล่นเด็ก อุปกรณ์วิทย์ หรือเครื่องมือทางการแพทย์ หรือระบบ AI ที่ใช้ในการบริหารความเสี่ยง เป็นต้น ทั้งนี้ การประเมินคุณสมบัติในด้านต่างๆ นั้น รวมถึงการเลือกใช้ชุดข้อมูลที่เหมาะสมในการฝึกฝนระบบ AI เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติด้วย

2.2) ระบบ AI ที่จะพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของการออกแบบมาเพื่อใช้งาน โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ลักษณะ คือ (1) ระบบ AI ที่ใช้ข้อมูลทางชีวภาพในการระบุตัวตนและจัดประเภทบุคคล (2) ระบบ AI ที่ใช้ในการดำเนินการของระบบโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ รวมถึงการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้อง (3) ระบบ AI ที่ใช้ในการเรียนการสอนและการฝึกอบรมวิชาชีพ (4) ระบบ AI ที่ใช้ในการจ้างงาน บริหารจัดการลูกจ้าง รวมถึงการเข้าถึงผู้ประกอบการธุรกิจด้วยตนเอง (5) ระบบ AI ที่ใช้ในการเข้าถึงและใช้งานบริการที่สำคัญของภาคเอกชนและภาครัฐ รวมถึงสิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (6) ระบบ AI ที่ใช้ในการใช้บังคับกฎหมาย (7) ระบบ AI ที่ใช้ในการบริหารจัดการการควบคุม ณ จุดผ่านแดน และการอพยพพลัดถิ่น (8) ระบบ AI ที่ใช้ในการบริหารกระบวนการยุติธรรมและ กระบวนการทางประชาธิปไตย

3) ระดับที่ 3 ความเสี่ยงจำกัด (Limited Risk) ได้แก่ ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงในการถูกแก้ไขดัดแปลงได้ โดยเมื่อมีการใช้งานใน EU ระบบ AI ดังกล่าวจะต้องระบุถึงบริบทของการใช้งาน แก่ผู้บริโภคให้ชัดเจน และจะสามารถให้บริการได้อย่างอิสระภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้ เช่น การแจ้งให้ผู้ใช้งานทราบว่าผู้ใช้บริการกำลังใช้ระบบตอบโต้อัตโนมัติ (Chatbot) เพื่อตอบข้อสอบถามของผู้ใช้บริการ เป็นต้น

4) ระดับที่ 4 ความเสี่ยงต่ำ (Minimal Risk) ระบบ AI ที่มีวัตถุประสงค์หรือความเสี่ยงจากการใช้งานนอกเหนือไปจากระดับความเสี่ยงทั้ง 3 ระดับข้างต้น ทั้งนี้ ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงต่ำนี้ สามารถพัฒนาและใช้งานได้ตามปกติภายใต้จรรยาบรรณในการดำเนินธุรกิจ

โดยคำนึงถึงผู้ใช้งานและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคม เช่น ระบบ AI ในวิดีโอเกม หรือระบบคัดกรองข้อความหรืออีเมลที่ไม่พึงประสงค์ (Spam Filters) เป็นต้น

2.2 ลักษณะการกำกับดูแล

2.2.1 ลักษณะการกำกับดูแลทั่วไป การกำกับดูแลทั่วไปภายใต้ร่างกฎหมาย EU AI Act สามารถสรุปได้ดังนี้

1) ปัญญาประดิษฐ์ที่มีความเสี่ยงต่ำหรือไม่มีความเสี่ยง (Minimal or No Risk) ให้ดำเนินการตามประมวลจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์

2) ปัญญาประดิษฐ์ที่มีความเสี่ยงจำกัด (Limited risk) มีหน้าที่ในการสร้างความโปร่งใสโดยเฉพาะเจาะจง (Specific Transparency Obligations) กล่าวคือ ของผู้ให้บริการ (Provider) มีหน้าที่ต่อเปิดเผยหรือให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ผู้ใช้บริการ (User) โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ใช้บริการต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบการยืนยันตัวตนหรือแบ่งประเภทที่ใช้การจดจำพฤติกรรมของผู้ใช้บริการ ซึ่งกำหนดให้ผู้ให้บริการต้องแจ้งให้ผู้ใช้บริการทราบว่ามีการใช้ระบบอัตโนมัติ หรือ ในกรณีที่มีการใช้เทคโนโลยีปลอมแปลงอัตลักษณ์ (Deepfake) บุคคลที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ต้องแจ้งให้ผู้อื่นทราบ

2.2.2 ลักษณะการกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ที่มีความเสี่ยงสูง (High Risk)

ร่างกฎหมาย EU AI Act กำหนดให้ปัญญาระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูง ต้องดำเนินการตามหน้าที่ดังต่อไปนี้ก่อนเข้าสู่ตลาดหรือนำออกให้บริการ

(1) ควรต้องมีการพิจารณาถึงผลกระทบและจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ ในระหว่างพัฒนาระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูง ทั้งนี้ตามที่กำหนดไว้ในแนวปฏิบัติว่าด้วยจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ของ EU

(2) ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงจะต้องผ่านกระบวนการประเมิน ความสอดคล้องตามหลักเกณฑ์ (Conformity Assessment) และต้องดำเนินการตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ในร่างกฎหมาย EU AI Act ตลอดวงจรชีวิตของระบบ

(3) ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงซึ่งมีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ในตนเอง (Stand-Alone) จะต้องนำไปจดทะเบียน (Registration) เพื่อบันทึกเอาไว้เป็นฐานข้อมูลของ EU

(4) ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงจะต้องเปิดเผยข้อมูลที่สำคัญ และรายละเอียดของระบบซึ่งสอดคล้องตามกฎระเบียบ (Declaration of Conformity) และจะต้อง ได้รับเครื่องหมายรับรองคุณภาพ (La conformité européenne)(CE) ก่อนนำเข้าสู่ตลาด

(5) ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูง แม้ผ่านการประเมินความสอดคล้อง ตามหลักเกณฑ์แล้ว หากมีการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของระบบในภายหลัง ระบบ AI ดังกล่าว จะต้องถูกนำไปดำเนินการประเมินอีกครั้ง

(6) ในกรณีที่มีการดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูง ในสาระสำคัญ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบ AI ดังกล่าวย่อมต้องผูกพันตามหน้าที่และความรับผิดชอบ ที่ถูกกำหนดเอาไว้ในกฎเกณฑ์ตามระดับความเสี่ยงของระบบ AI ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วนั้น แม้ว่าในเวลาก่อนหน้า ตนจะไม่ได้มีหน้าที่ดังกล่าวก็ตาม

2.2.3 การกำหนดคุณสมบัติหรือหน้าที่ (Compliance Requirements) สำหรับปัญญาประดิษฐ์ที่มีความเสี่ยงสูง (High Risk)

ร่างกฎหมาย EU AI Act สามารถสรุปสิ่งที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงเป็นไปตามเงื่อนไขความต้องการ (comply with the requirements) ในการกำกับดูแล โดยแบ่งออกได้เป็น 7 ประเด็น ดังนี้

(1) การจัดให้มีระบบบริหารจัดการความเสี่ยง (Risk Management System) สำหรับระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูง โดยจะต้องทำการทดสอบเพื่อวินิจฉัยมาตรการบริหารจัดการความเสี่ยง (Risk Management Measures) ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับระบบ AI ดังกล่าว และ จะต้องดำเนินการไปตลอดกระบวนการพัฒนาระบบ ทั้งก่อนนำเข้าสู่ตลาดและก่อนนำออกให้บริการ

(2) การใช้ชุดข้อมูลที่มีคุณภาพสูงและการกำกับดูแลข้อมูล (High Quality Datasets and Data Governance) หมายถึง หากระบบ AI นั้นใช้เทคนิคในการฝึกฝน AI ด้วยชุดข้อมูล เพื่อให้ได้ผลลัพธ์เป็นแบบจำลองที่จะถูกนำไปใช้ในการประมวลผลข้อมูลของระบบ AI (Training of Models with Data) ระบบ AI ดังกล่าวจะต้องถูกพัฒนาขึ้นโดยผ่านทดสอบและรับรอง (Training, Validation and Testing) ตามคุณสมบัติที่กำหนด เช่น การ

มีมาตรการในการกำกับดูแลและจัดการข้อมูลที่เหมาะสม (Appropriate Data Governance and Management Practices) หรือมีมาตรการป้องกันที่เพียงพอสำหรับการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในกรณีที่มีการประมวลผลข้อมูล เป็นต้น

(3) การจัดให้มีเอกสารเทคนิค (Technical Documentation) หมายถึง หน้าที่ในการจัดทำบันทึกข้อมูลทางเทคนิคที่แสดงให้เห็นว่าระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงนั้นได้มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องจนทำให้ระบบ AI ดังกล่าวสอดคล้องตามเงื่อนไขการกำกับดูแล รวมถึง ข้อมูลอื่นที่จำเป็นสำหรับหน่วยงานกำกับดูแลในการตรวจสอบความสอดคล้อง ดังกล่าว ทั้งนี้ โดยจัดทำขึ้นก่อนจะนำระบบ AI นั้นเข้าสู่ตลาด ก่อนนำออกให้บริการ รวมถึง การปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยจะต้องมีรายละเอียดอย่างน้อยที่กำหนดในภาคผนวกที่ 4 ของร่างกฎหมาย EU AI Act

(4) การบันทึกข้อมูล (Record Keeping) หมายถึง ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงนั้นจะต้องได้รับการออกแบบหรือพัฒนาให้สามารถจัดเก็บข้อมูลเหตุการณ์ทางอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ (หรือที่เรียกว่า logs) ที่เกิดขึ้นในขณะที่ระบบกำลังทำงาน เพื่อประโยชน์ในการติดตามการทำงานของระบบ AI ดังกล่าวได้ตลอดวงจรการทำงานของระบบ (throughout its lifecycle) ซึ่งจะช่วยให้การตรวจสอบระบบเมื่อต้องค้นหาความเสี่ยงหรือเมื่อเกิดความเสียหาย สามารถทำได้ง่ายและแม่นยำขึ้นเนื่องจากมีข้อมูลประวัติการทำงานให้นำไปใช้ในการวิเคราะห์ และอ้างอิง

(5) การสร้างความโปร่งใสและการอธิบายข้อมูลให้แก่ผู้ใช้งาน (Transparency and provision of information to users) หมายถึง ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงนั้นจะต้องได้รับการออกแบบหรือพัฒนาให้มีการทำงานที่โปร่งใสเพียงพอที่ผู้ใช้งานจะสามารถเข้าใจถึงผลลัพธ์ที่ระบบได้แสดงออกมา (output) และสามารถใช้งานระบบได้อย่างเหมาะสม โดยมีข้อมูลต้องมีความกระชับ ครบถ้วน ถูกต้องชัดเจน ครอบคลุม และสามารถเข้าถึงได้ ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเงื่อนไขในข้อนี้จะเป็นมาตรการสำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหากล่องดำ (Black Box) ที่พบได้ในการทำงานของระบบ AI ส่วนใหญ่ และเป็นส่วนที่สำคัญจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความเชื่อมั่นต่อระบบ AI และยังเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ใช้งานด้วย

(6) การกำกับดูแลโดยมนุษย์ (Human Oversight) หมายถึง ระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงนั้นจะต้องได้รับการออกแบบหรือพัฒนาให้มนุษย์สามารถเข้าไปควบคุมได้ในขณะที่ระบบ AI กำลังทำงานอยู่ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันและลดความเสี่ยงทางด้านสุขภาพความปลอดภัย และสิทธิขั้นพื้นฐาน ตามความมุ่งหมายในการใช้งานระบบ AI รวมถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้งานอย่างผิดวัตถุประสงค์ซึ่งอยู่ในวิสัยที่มนุษย์จะคาดการณ์ได้ (under conditions of reasonably foreseeable misuse)

(7) ความถูกต้องแม่นยำ ความแข็งแกร่ง และมาตรการรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์ (Accuracy, Robustness and Cybersecurity) หมายถึงระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูงนั้น จะต้องได้รับการออกแบบหรือพัฒนาให้สามารถทำงานได้อย่างแม่นยำและแข็งแกร่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้งาน รวมถึงการออกแบบให้มีมาตรการรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์ตลอดวงจร การทำงานของระบบ อีกทั้ง ต้องมีความยืดหยุ่นที่เพียงพอในการตอบสนองต่อความผิดพลาดของระบบที่อาจเกิดขึ้น รวมถึงมีการป้องกันที่ยืดหยุ่นเพียงพอที่จะรับมือในกรณีที่บุคคลที่สามพยายามเข้าถึงระบบโดยไม่ได้รับอนุญาตเพื่อเปลี่ยนแปลงหรือใช้ประโยชน์โดยมิชอบจากความเปราะบาง ของระบบด้วย

2.2.4 ความรับผิด

ในส่วนของการมาตรการบังคับภายใต้ร่างกฎหมาย EU AI Act ได้มีการกำหนดโทษปรับเป็นเงิน โดยแบ่งตามระดับความเสี่ยง ดังนี้

(1) ความเสี่ยงที่ยอมรับไม่ได้ หรือการฝ่าฝืนธรรมาภิบาลข้อมูล มีโทษปรับเป็นเงิน 30 ล้านยูโร หรือร้อยละ 6 จากรายได้ทั้งหมดในปีนั้น

(2) การฝ่าฝืนรูปแบบอื่นๆ มีโทษปรับเป็นเงิน 20 ล้านยูโร หรือร้อยละ 4

(3) การรายงานข้อมูลต่อหน่วยงานผู้มีอำนาจโดยไม่ถูกต้อง หรือไม่ครบถ้วน มีโทษปรับเป็นเงิน 10 ล้านยูโร หรือร้อยละ 2 จากรายได้ทั้งหมดในปีนั้น

3. การเปรียบเทียบกรอบกฎหมายปัจจุบันของไทย

เมื่อดูกฎหมายต่างประเทศแล้วหันกลับมาพิจารณาบริบทของประเทศไทย จะพบว่ายังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่กำหนดกรอบควบคุมการใช้ AI ในบริบทต่างๆ และในบริบทนิติกรรม

สัญญาโดยตรง กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นเพียงบทบัญญัติทั่วไปที่สามารถนำมาตีความเพื่อประยุกต์ใช้เท่านั้น เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนของนิติกรรมและสัญญา พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ที่รองรับเอกสารดิจิทัล พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูลของคู่สัญญา และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งมีผลกระทบกับ AI เป็นอย่างมาก รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องการประยุกต์ใช้ AI เพื่อการค้นคว้าและวิเคราะห์งานวิจัยด้านกฎหมายด้วย

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันแม้ว่ามีกฎหมายหลายฉบับที่สามารถควบคุมการใช้ AI ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขาดกฎหมายเฉพาะที่กำกับดูแล AI ในบางมิติ การตีความกฎหมายที่อาจยังไม่สอดคล้องกับการพัฒนาเทคโนโลยี และความท้าทายในการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนากฎหมายเพิ่มเติมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี AI จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ AI ถูกนำมาใช้อย่างปลอดภัย มีจริยธรรม และเป็นไปตามมาตรฐานสากล

การวิเคราะห์ประเด็นความรับผิดชอบของ AI

1. บริษัทผู้พัฒนา AI บริษัทที่สร้างและพัฒนาซอฟต์แวร์ AI ควรรับผิดชอบหรือไม่ หาก AI ให้ข้อมูลผิดพลาดเพราะมีข้อบกพร่องในการเขียนโปรแกรม การประมวลผลข้อมูลหรือไม่ได้อัปเดทข้อมูลกฎหมายล่าสุด บริษัทก็อาจจะต้องรับผิดชอบเสมือนเป็นผู้ผลิตสินค้าที่มีข้อบกพร่อง อย่างไรก็ตาม การพิสูจน์ความผิดของซอฟต์แวร์นั้น ในความเป็นจริงแล้วนั้นสามารถทำได้ยากมาก

2. ผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม หากบริษัทผู้พัฒนา AI ขายโปรแกรมให้บริษัทอื่นนำไปให้บริการแก่ลูกค้า บริษัทผู้ให้บริการควรรับผิดชอบไหม? อาจจะในฐานะที่ไม่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ AI ให้ หรือไม่ได้แจ้งเตือนผู้ใช้งานอย่างชัดเจนว่า "คำแนะนำนี้ไม่ใช่คำแนะนำทางกฎหมายอย่างเป็นทางการ"

3. ผู้ใช้งาน ในทางกฎหมาย ผู้ใช้งานมีหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลและพิจารณาความเสี่ยงด้วยตัวเองก่อนตัดสินใจ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้ใช้งานไม่มีความรู้ทางกฎหมายเลย การคาดหวังให้ตรวจสอบข้อมูลที่ซับซ้อนนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุผล

จากประเด็นดังกล่าว กฎหมายส่วนใหญ่ยังคงมองว่า AI เป็นเพียงเครื่องมือความรับผิดชอบยังคงตกอยู่กับมนุษย์ที่สร้างหรือใช้งานมันอยู่ดี โดยการตีความให้ปัญญาประดิษฐ์เป็น “ทรัพย์สิน” ตามระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ในอนาคตมีแนวโน้มว่ากฎหมายจะเริ่มแยกแยะความรับผิดชอบของ AI มากขึ้น โดยเฉพาะในสหภาพยุโรปที่มีการจำแนก AI ที่มีความเสี่ยงสูง ซึ่งอาจนำไปสู่การกำหนดกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดมากขึ้นสำหรับผู้พัฒนาและผู้ให้บริการ AI

สุดท้ายนี้สามารถสรุปได้ว่า กฎหมายของไทยปัจจุบันยังไม่เพียงพอที่จะรองรับการให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย โดยเฉพาะในกรณีที่ AI เสนอร่างนิติกรรมสัญญา เพราะยังไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน ซึ่งต่างจากแนวทางของสหภาพยุโรปที่พัฒนา EU AI Act และ Model Contractual Clauses เพื่อกำหนดความรับผิดชอบของผู้ใช้และผู้พัฒนา AI ไว้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกระทรวง ดีอี โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) หรือ ETDA ได้เดินทางจัดทำ “(ร่าง) หลักการของกฎหมายว่าด้วยปัญญาประดิษฐ์” เพื่อเป็นกรอบกำกับดูแลที่ชัดเจน โปร่งใส และสอดคล้องกับสถานการณ์เทคโนโลยีในปัจจุบัน โดยเฉพาะการใช้งาน AI ที่มีความเสี่ยงสูง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ หรือความปลอดภัยของประชาชน ภายใต้เป้าหมายใหญ่คือ การสร้างสมดุล ระหว่าง “การส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรม” และ “การปกป้องประโยชน์สาธารณะ” โดยจะเป็นเครื่องมือสำคัญ สำหรับหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนในการออกแบบแนวปฏิบัติ หรือมาตรการควบคุมที่เหมาะสมกับระดับความเสี่ยงของ AI ในแต่ละบริบทตลอดจนรองรับแนวทางการกำกับดูแลในหลายระดับ ทั้ง Soft Law และ Hard Law ให้เกิดขึ้นอย่างยืดหยุ่น แต่ยังคงยึดมั่นในหลักความรับผิดชอบ โปร่งใส และเคารพสิทธิมนุษยชนตามหลักสากล

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนากฎหมาย AI ให้มีความครอบคลุมและเป็นการเฉพาะเจาะจงถือเป็นการปฏิรูปกลไกทางกฎหมายที่สำคัญของประเทศไทยในการป้องกันปัญหาที่อาจตามมาในอนาคต แม้กรอบของ EU AI Act จะมีความชัดเจนในการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน แต่จุดอ่อนที่ไทยไม่ควรรับมาทั้งหมดคือภาระทางธุรการที่ซับซ้อนเกินไป โดยเฉพาะการบังคับให้ผู้พัฒนาต้องทำเอกสารประเมินความเสี่ยงล่วงหน้าอย่างเข้มงวด ซึ่งอาจกลายเป็นอุปสรรคต่อผู้ประกอบการท้องถิ่นที่พยายามสร้าง AI เพื่อช่วยงานนิติกรรมสัญญา สิ่งที่ไทยควรพัฒนาให้ดีกว่าคือการเปลี่ยนจากการบังคับใช้กฎเกณฑ์แบบครอบจักรวาล มาเป็นการสร้างพื้นที่ทดลองหรือ Sandbox ที่มีลักษณะเฉพาะทาง (Sector-specific) โดยดึงสภาพนายความเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดมาตรฐานร่วมกับ ETDA เพื่อระบุให้ชัดว่าคำแนะนำประเภทใดที่ AI ทำได้ลำพัง และส่วนใดที่ต้องมีมนุษย์ตรวจสอบ ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องความรับผิด

บทสรุป

ในปัจจุบันปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีแนวโน้มที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งกับชีวิตประจำวันของมนุษย์มากขึ้น ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่พัฒนาไปถึงขั้นประมวลผลข้อมูลและช่วยตัดสินใจแทนมนุษย์ในบางมิติ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า AI ไม่ควรมีบทบาทในการตัดสินใจแทนมนุษย์ทั้งหมด เนื่องจากกลไกการทำงานที่มีลักษณะเป็น "กล่องดำ" (Black Box) ซึ่งยากต่อการอธิบายตรรกะภายใน อาจก่อให้เกิดความผิดพลาดที่กระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะในมิติกฎหมายที่ความผิดพลาดเพียงเล็กน้อยส่งผลต่อสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาอย่างมหาศาล หากมีการตัดสินใจที่ผิดพลาดโดยไม่มีมนุษย์เข้ามาควบคุมการใช้งาน (Human-in-the-loop) ย่อมนำไปสู่คำถามสำคัญว่าใครจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาพบว่า AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษากระบวนการทางกฎหมาย โดยเฉพาะในการให้คำปรึกษา หรือแนะนำการร่าง และตรวจสอบนิติกรรม

สัญญา แม้ AI จะข้อดีที่สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มความรวดเร็วในการให้บริการทางกฎหมายได้ แต่อย่างไรก็ดี AI ยังมีข้อจำกัดและความท้าทายสำคัญ เนื่องจากอาจเกิดความผิดพลาดขึ้นได้การใช้งาน AI จึงเป็นเพียงเครื่องมือของบุคคลที่มีความสามารถทางกฎหมาย และ ความรับผิดชอบยังคงตกอยู่กับมนุษย์ที่ใช้งานหรือผู้ผลิตนั่นเอง

กฎหมายไทยในปัจจุบัน เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ และพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลยังไม่เพียงพอที่จะรองรับสถานการณ์ที่ AI มีบทบาทโดยตรงต่อการให้คำปรึกษา โดยเฉพาะในการร่างนิติกรรมสัญญา เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ โดยเฉพาะสหภาพยุโรปที่มีร่างกฎหมาย EU AI Act ซึ่งใช้เกณฑ์ “ความเสี่ยง (Risk-based)” มาเป็นแนวทางกำกับดูแล จึงเห็นได้ชัดว่ากฎหมายไทยมีเพียงกฎหมายที่ปรับใช้เท่านั้น และยังขาดกรอบกฎหมายควบคุมเฉพาะที่มีความชัดเจนในเรื่องนี้

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นด้วยกับกรอบกฎหมายไทยที่กำลังจะเดินไปตามแนวทางของ EU เพื่อส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรม และการคุ้มครองสิทธิของประชาชน โดยเสนอให้การใช้ AI ในกระบวนการนิติกรรมสัญญาจัดอยู่ในกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงซึ่งต้องได้รับการควบคุมเป็นพิเศษ แต่ควรเพิ่มความยืดหยุ่นผ่านกลไกพื้นที่ทดลอง (Sandbox) และการแบ่งสัดส่วนความรับผิดที่ชัดเจน เพื่อให้การเปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคกฎหมายดิจิทัลมีความโปร่งใส เป็นธรรม และสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. เสนอให้มีการกำหนดสถานะทางกฎหมายของ AI ให้ชัดเจน เพื่อยืนยันว่า AI ไม่ใช่บุคคลตามกฎหมาย แต่เป็น “เครื่องมือ” (tool) ที่มนุษย์ต้องรับผิดชอบ โดยควรเพิ่มบทบัญญัติเรื่อง “ความรับผิดตามส่วน” (Tiered Liability) โดยแยกแยะระหว่างความบกพร่องทางระบบ (Systemic Error) ที่กำหนดความรับผิดชอบของผู้พัฒนา ผู้ควบคุมทนายความหรือผู้ใช้งาน AI ขึ้นในกฎหมายไทย

2. เห็นด้วยกับการออกกฎหมายเฉพาะว่าด้วยการกำกับดูแล AI โดยใช้แนวคิด “risk-based” คล้ายกับ EU AI Act ที่กำหนดมาตรการที่แตกต่างกันตามระดับความเสี่ยงของ AI โดยเสนอให้กำหนด AI ที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย โดยเฉพาะด้านนิติกรรมสัญญา ควรถือว่าเป็น AI ที่มีระดับความเสี่ยงสูง ซึ่งต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมนุษย์อย่างเข้มงวด แต่ก็เห็นว่าควรเปิดช่องให้มี “พื้นที่ทดลองทางกฎหมาย” (Legal Sandbox) เพื่อให้ผู้ประกอบการทดสอบนวัตกรรมภายใต้การดูแลของ ETDA ด้วย

3. เสนอให้เสริมความคุ้มครองด้านข้อมูลและความปลอดภัย ในกรณีของข้อมูลส่วนบุคคลให้มีการรองรับ AI ที่ประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคลจำนวนมากจากการให้ข้อมูลของผู้ใช้ โดยกำหนดมาตรการรักษาความปลอดภัยไซเบอร์เพื่อป้องกันการใช้ข้อมูลผิดวัตถุประสงค์ และสร้างกลไกตรวจสอบและความโปร่งใส โดยจัดทำระบบบันทึกการทำงานของ AI เพื่อให้ตรวจสอบย้อนหลังได้

4. เสนอให้มีการเสริมสร้างความรู้และจริยธรรมแก่นักกฎหมายและบุคคลทั่วไป โดยจัดทำแนวทางจริยธรรมที่เกี่ยวกับการใช้ AI ในการร่างหรือจัดการนิติกรรมสัญญา และควรจัดฝึกอบรมนายความและผู้เกี่ยวข้องให้ตระหนักว่าการใช้ AI ไม่อาจแทนความรับผิดชอบทางวิชาชีพได้

เอกสารอ้างอิง

- Rattanaphoka, C. (2016). Introduction to Artificial Intelligence (Teaching document). King Mongkut's University of Technology North Bangkok. <http://choopanr.staff.kmutnb.ac.th/files/course/common/AI.pdf>
- Khunthong, C. (2023). Protection of works created by artificial intelligence (Master's thesis). Thammasat University. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2023/TU_2023_6001033676_17140_27804.pdf

- Phra Kru Samuh Thong Thitapanyo (Butdee). (2025). AI artificial intelligence and education in the digital era. Virulhast Journal Review, 1 (1) . Mahachulalongkornrajavidyalaya University. <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/JWR/article/view/1733/1287>
- Chalayannawin, N. (2022). Appropriate measures for establishing guidelines for assessing and managing risks arising from the use of artificial intelligence technology (Master's independent study). Thammasat University. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2022/TU_2022_6101033568_17892_26965.pdf
- Butrin, P. (2018). Law and artificial intelligence. Thammasat Law Journal, 47(3). Thammasat University. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/tulawjournal/article/view/195250/135716>
- Khamphiranon, S. (2021, February 8). AI: The future technology of Thailand (Academic article). Practitioner, Monitoring and Performance Evaluation Group, Secretariat of the Senate. https://www.senate.go.th/assets/portals/1/news/6304/2_เล่มเต็มบทความ00100864.pdf
- Phaendin. (2021, July 24). Fundamentals of artificial intelligence (11 episodes) (Chulabook). Chulalongkorn University. <https://www.chulabook.com/blog/199>